ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

Uludağ University
The Review of The Faculty of Theology

Cilt • Volume: 23 Sayı • Issue: 1 Yıl • Year: 2014

Şeyh Şemsüddin el-Ahlâtî ve Birîfka Tekkesi

Abdulcebbar KAVAK*

Öz

Şeyh Şemsüddin el-Ahlâtî (ö. 1085/1674) 17. Asırda Kuzey Irak bölgesinde Halvetîliğin en aktif temsilcisidir. Onun İmadiye bölgesinde kurduğu Birîfka Tekkesi, Halvetiyye tarikatının faaliyetleri için önemli bir merkez olmuştur. Birîfka Tekkesi yaklaşık iki asır boyunca Irak ve Suriye'nin kuzeyi ile Doğu Anadolu bölgesinde Halvetîliğin yayılmasında etkili olmuştur. 19. Asrın ilk çeyreğinden itibaren Kādiriyye tarikatının faaliyetlerine ev sahipliği yapmaya başlamıştır. Zaman içinde Birîfka Tekkesi'ne bağlı yirmiden fazla irili ufaklı tekke açılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Halvetiyye tarikatı, Şeyh Şemsüddin el-Ahlâtî, Birîfka Tekkesi, İmadiye, XVII. Asır

Sheikh Shemsuddin al-Ahlâtî and His Birîfka Lodge

Abstract

The most active representative of Khalwatiyya in the Northern Iraq in the 17th century was Sheikh Shemsuddin al-Ahlâtî (d. 1085/1674). Birîfka lodge, founded by Shemsuddin al-Ahlâtî in Imadiye region, was a significant center for the activities of Khalwatiyya sufi order. Birîfka lodge played a prominent role in the spread of Khalwatiyya in Iraq, in the northern part of Syria and in Eastern Anatolia region during two centuries. Since the first quarter of the 19th century began to host the activities of Qadiriyya sufi order. In time, more than twenty lodges -small and large- were opened depending upon Birîfka lodge.

Key Words: Khalwatiyya sufi order, Sheikh Shemsuddin al-Ahlâtî, Birîfka Lodge, Imadiya, 17th century

---

* Yrd. Doç. Dr., Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi (a.c.kavak@hotmail.com)

Giriş

Kuzey Irak'ın cami'u't-turuk sûfî ailelerinden olan Berzencîlerin ve Birîfkanîlerin,[1] temsil ettikleri tarikatlar içinde Halvetîliğin de bulunduğu bilinmektedir. Berzencî ailesinden Baba Resûl el-Berzencî (ö. 1056/1646) Şehrezor bölgesinde, Birîfkanî ailesinden Şeyh Şemsüddin el-Ahlâtî (ö. 1085/1674) ise İmadiye bölgesinde Halvetiyye tarikatını yaymışlardır.[2] Osmanlı döneminde Kuzey Irak'taki önemli irfan merkezlerinden biri olduğu halde Birîfka Tekkesi ve kurucusu Şeyh Şemsüddin el-Ahlâtî hakkında bilinenler oldukça sınırlıdır.

Şeyh Şemsüddin el-Ahlâtî'nin 17. Asırda kuzey Irak'ta yaymaya çalıştığı Halvetiyye tarikatı, İslâm âlemindeki en yaygın tarikatlar içinde ilk sıralarda yer alır. Sirâcüddin Ömer Halvetî (ö. 800/1397) tarafından kurulan tarikatın temellerinin daha önce Kerîmüddin Ahî Muhammed el-Halvetî (ö. 751/1350) döneminde atıldığı belirtilir.[3]

Halvetiyye tarikatı, XV. Asrın ilk çeyreğinde Pîr İlyas Amasî (ö. 837/1433) ve Ahî Yûsuf Halvetî gibi sûfîlerin gayretleriyle Anadolu'da tanınmaya başlamıştır.[4] Bu tarikatın geniş bir coğrafyaya yayılması ise Pîr-i Sânî Seyyid Yahya Şirvânî (ö. 868/1463) döneminde gerçekleşmiştir.[5]

Seyyid Yahya Şirvânî'nin halifeleri olan Alâudin Pîr (ö. 867/1462), Şükrullah el-Ensarî (ö. 868/1463), Mehmed Bahâeddin Erzincanî (ö. 869/1464), Dede Ömer Rûşenî (ö. 892/1486) ve Habîb Karamanî (ö.

---

1 Abdülkerim Müderris, *Binemâleyê Zanyârân*, Pexşangeyê Ennâ, Tahran 1389, s. 195-269, 330-337.

2 Komisyon, *el-A'mâlu'l-kâmile li'ş-şeyh Maruf el-Berzencî el-Kürdî*, (nşr. Baba Ali b. Şeyh Ömer Karadâğî ve dğr.), Matbaatu'l-'ânî, Bağdat 1984, I, 18; Enver Mâyî, *el-Ekrâd fi Behdînân*, Matbaatu Hâvâr, Duhok 2011, s. 142; Muhammed Emîn Dûskî, *Levâmi'u'ş-şeheb fi şerhi divâni'ş-Şemsiddini'l-Ahlâtiyyi'l-Kutub*, Dâru sipîrêz, Duhok 2007, s. 12.

3 M. Kemaleddin Harîrîzâde, *Tibyânü vesâili'l-hakâyık fi beyân-ı selâsili't-tarâik I-III*, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, İbrahim Efendi Bölümü, no: 430, I, vr. 343b; Mustafa Sâdık Vicdânî, *Tomar-ı Turuk-ı Aliyye*, Evkâf-ı İslâmiyye Matbaası, İstanbul 1341, III, 19-20; Ramazan Muslu, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (18. Yüzyıl)*, İnsan Yayınları, İstanbul 2004, s. 63.

4 Taşköprüzâde, *eş-Şakâiku'n-nu'mâniyye fi 'ulemâi'd-devleti'l-Osmaniyye*, Dersaadet, İstanbul t.y., s. 45-46; M. Fuad Köprülü, *Osmanlı Devletinin Kuruluşu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1994, s. 96.

5 Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1333, I, 197; Mehmed Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB Yayınları, İstanbul 1993, I, 715; Selçuk Eraydın, *Tasavvuf ve Tarîkatlar*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 2008, s. 389.

902/1496) ile onların yetiştirdikleri halifelerin faaliyetleri sayesinde Halvetiyye tarikatı Osmanlı topraklarında yayılmış ve Kuzey Afrikaya kadar etkili olmuştur.[6]

XV. ve XVI. Asırlarda yoğun olmak üzere İslâm âleminde faaliyetleri görülen ve etkileri günümüze kadar devam eden Halvetiyye tarikatı hakkında yazılan eserlerin önemli bir boşluğu doldurduğu doğru olmakla beraber, bunların efradını cami' olmadıkları ifade edilir.[7] Bu makalemizin konusunu oluşturan ve XVII. Asır Halvetî şeyhleri arasında adı geçen Şemsüddin el-Ahlâtî ile Irak'ın İmadiye bölgesinde kurduğu Birîfka Tekkesi hakkında müstakil Türkçe bir çalışmanın bulunmayışı da yukarıdaki tespiti doğrulamaktadır.

I. Şeyh Şemsüddin el-Ahlâtî'nin Hayatı ve Eserleri

Hayatı

Şeyh Şemsüddin 997/1588 tarihinde günümüzde Bitlis iline bağlı Ahlât ilçesinde dünyaya gelmiştir.[8] Tam adı Şemsüddin b. Abdilkerim b. Musa b. Süleyman b. Abdilganî b. İshak b. Baba Mansur b. Hüseyin el-Ahlâtî b. Ebi'l-Hasan Ali el-Halvetî b. Nizâmiddin b. Ahmed b. Zeynilâbidîn Ali ez-Zordânî el-Hemedânî'dir (ö. 685/1286).[9] İlk eğitimini ailesinin yanında almıştır. Aslen Hemedan göçmeni olan ailesi[10] ilim ve tasavvufa aşina olduğundan çocukluğunda iyi bir eğitimden geçtiği söylenebilir. Medrese eğitimi hakkında fazla malumat bulunmayan Şeyh Şemsüddin'in, o dönem Ahlât ve çevresinde bulunan medreseleri dolaşarak eğitimini tamamladığı ve ilim icâzeti aldığı ifade edilir. Şeyh Şemsüddin'in medrese tahsili sırasında babası

---

6 Osmanzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, (haz. Mehmet Akkuş ve dğr.), Kitabevi Yayınları, İstanbul 2011, IV, 13-504; V, 13-143; Eraydın, *Tasavvuf ve Tarîkatlar*, s. 390; Muslu, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*, s. 64.

7 Abdulcebbar Kavak, "XVII. Asır Halvetî Şeyhlerinden Şemsüddin Ahlâtî ve Kürtçe Tasavvufî Divanı", *Uluslararası Seyyid Yahya Şirvanî ve Halvetîlik Sempozyumu Bildirileri Kitabı*, (ed. Orhan Söylemez ve dğr.), Eskişehir 2014, s. 405.

8 Hamdî Abdülmecîd Selefî-Tahsin İbrahim Dûskî, *Mu'cemu'ş-şu'arâi'l-Kurd*, Sipîrez, Duhok 2008, s. 69.

9 Müderris, *Binemâleyê Zanyârân*, s. 330.

10 Şeyh Şemsüddin'in Ahlât'a ilk yerleşen atası Şeyh Ahmed el-Hemedanî'dir. Hemedanlı Sühreverdî şeyhi Ali ez-Zordânî'nin oğludur. Şeyh Ahmed, Sühreverdî tarîkatının bir mensubu olarak tasavvufî eğitimini tamamladıktan sonra babası tarafından tarîkat neşri için Ahlât'a görevlendirilmiştir. 682/1283 tarihinde Hemedân'dan ayrılarak Ahlât'a gelen Şeyh Ahmed, oraya yerleşmiş ve açtığı tekke ile Sühreverdî tarikatının Ahlât ve çevresinde yayılmasını sağlamıştır. (Bk. Nureddin Birîfkânî, *Zibânê Kurdî Dîwana Şêx Nureddinê Birîfkanî*, (haz. Zahid Birîfkânî), Çaphâne-i Ârâs, Hevler 2002, s. 35.

Seyyid Abdülkerim el-Ahlâtî dışında kimlerden ders aldığı bilinmemektedir. Medrese eğitiminin yanında babası Şeyh Abdülkerim el-Ahlâtî'den tasavvufî eğitimini de tamamlayan Şemsüddin el-Ahlâtî'nin babasının postnişîn olduğu tekkede irşat faaliyetlerine yardımcı olduğu belirtilir.[11]

Osmanlı Devleti ile Safevîler arasındaki anlaşmazlık Ahlât başta olmak üzere sınıra yakın bölgeleri olumsuz etkileyince, Şeyh Şemsüddin'in babası Seyyid Abdülkerim el-Ahlâtî, XVII. Asrın başında aile fertleriyle beraber Ahlât'tan Hakkâri'ye göç etmiştir. Aile Hakkâri'nin Oramar mıntıkasında yerleşik olan Yukarı Duskî Aşireti içinde yaşamlarını sürdürmeye başlamışlardır. Bir süre sonra ailenin büyüğü Seyyid Abdülkerim el-Ahlâtî ile oğlu Muhammed Emin el-Ahlâtî vefat edince, [12] Şeyh Şemsüddin daha önce kaynaştığı Ertuşî Aşireti fertleriyle Irak tarafına giderek İmadiye bölgesinin o dönemdeki hâkimi Seydî Han (ö. 1039/1629)'la tanışmıştır. Şeyh Şemsüddin'in davranışlarını beğenen Seydî Han onu İmadiye bölgesinde kalmaya ikna etmiş ve tasavvufî faaliyetlerini rahatça yürütmesi için "*Birîfka, Gilirman, Bazidkî, Bêgeh, Rikavâ, Âlûka, Teldîbî*" köylerini kendisine tahsis etmiştir.[13] Şeyh Şemsüddin bu köylerden Birîfka'ya yerleşmiş ve orada bir tekke kurarak irşad faaliyetlerine başlamıştır.

Ebû Abdirrahman künyesiyle tanınan Şeyh Şemsüddin, İmadiye halkı arasında daha çok *Şeyh Şemidin* diye meşhur olmuştur. Lakabı ise "*el-Kutub*" dur.[14]

Şeyh Şemsüddin Birîfka köyü'ne yerleştikten sonra zaman zaman Behdinan bölgesindeki dağlara çıkmış ve oralarda bulunan mağaralarda halvete çekilmiştir.[15] Halkın gönlünde saygın bir yer edinen Şeyh Şemsüddin, 1085/1674 tarihinde Birîfka köyü'nde vefat etmiştir. Şeyh Şemsüddin geride Abdurrahman, Musa, Abdulğanî, Zeynelâbidin, Muhyiddin adlarında beş erkek çocuğu bırakmıştır. Şeyh Şemsüddin Birîfka köyü'ndeki tekkeye defnedilmiştir.[16]

Tarikat Silsilesi

Şeyh Şemsüddin el-Ahlâtî'nin aslen Hemedan göçmeni olan ailesinin Sühreverdiyye tarikatına mensup oldukları bilinmektedir. Ailenin Hemedan'daki büyüğü olan Seyyid Ali Hemedânî (ö. 685/1286), İran'da etkin bir Sühreverdî şeyhi olarak faaliyet yürütmüştür. Seyyid Ali Hemedânî, Horasan bölgesindeki hizmetlerinden dolayı da "el-Muvahhidü'l-Horasanî"

---

11 Kavak, "XVII. Asır Halvetî Şeyhlerinden Şemsüddin Ahlâtî", s. 406.

12 Birîfkânî, *Zibanê Kurdî*, s. 28.

13 Dûskî, *Levâmi'u'ş-şehеb*, s. 12.

14 Dûskî, *Levâmi'u'ş-şehеb*, s. 9.

15 Dûskî, *Levâmi'u'ş-şehеb*, s. 14

16 Selefî, *Mu'cemu'ş-şu'arâi'l-Kurd*, s. 70.

lakabını almıştır. Ailenin taşıdığı bu Sühreverdî kimliğine rağmen Şeyh Şemsüddin el-Ahlâtî Kuzey Irak'ta Halvetiyye tarikatı şeyhi olarak bilinmektedir. Onun hayatından bahseden kaynaklarda da yine Halvetî şeyhi olduğu özellikle vurgulanmaktadır.[17] Aile mensupları hakkında önemli bilgiler içeren *Bırifkan Seyyidleri* adlı eserde de Şeyh Şemsüddin'in Birîfka köyü'nde açtığı tekkede Sühreverdî-Halvetî tarikatlarına göre irşad faaliyetlerini yürüttüğünden bahsedilir.[18]

Şeyh Şemsüddin el-Ahlâtî'nin Hemedan'da yaşayan atası Seyyid Ali ez-Zordani'den gelen Sühreverdiyye ve Kübreviyye tarikatı silsilesi şöyledir:[19]

1. Hz. Muhammed (s.a.v)
2. Ali b. Ebî Talib (r.a.)
3. Hasan-ı Basrî
4. Habîb el-Acemî
5. Dâvûd et-Tâî
6. Ma'rûf-i Kerhî
7. Serî es-Sakatî
8. Cüneyd-i Bağdâdî
9. Memşâd ed-Dîneverî
10. Esved ed-Dîneverî
11. Ahmed ed-Dîneverî
12. İmam Muhammed
13. Kâdî Vecîheddin Ammuye
14. Abdülkâhir es-Sühreverdî (ö. 563/1167)
15. İmam Ruzbihânî Baklî (ö. 606/1209)
16. Necmeddîn-i Kübrâ (ö. 618/1221)
17. Raziyeddin Ali Lâlâ (ö. 642/1244)

---

17 Mâyî, *el-Ekrâd fî Behdînân*, s. 142; Dûskî, *Levâmi'u'ş-şeheb*, s. 12; Seyyid Mahmut Bırifkani, *Bırifkan Seyidleri*, Poyraz Ofset, Ankara 2011, s. 138.

18 Bırifkani, *Bırifkan Seyidleri*, s. 138.

19 Şemsüddin Ahlâtî, *Dîdârê Yâr* Dîwana *Şêx Şemseddinê Qutbê Exlâtî yê Birîfkanî*, (haz. Memdûh Birîfkânî), Weşanên Roja Nû, Stockholm 2001, s. 27-29.

18. Cemaleddin Ahmed Curbânî (ö. 669/1270)
19. Nureddin Abdurrahman İsferâyinî (ö. 705/1305)
20. Zeynelabidin Ali Hemedânî ez-Zordânî (ö. 685/1286)
21. Ahmed el-Ahlâtî (ö. 715/1315)
22. Nizameddin el-Ahlâtî (ö. 751/1350)
23. Ali Ahlâtî (ö. 781/1379)
24. Hüseyin el-Ahlâtî (ö. 808/1405)
25. Baba Mansûr el-Ahlâtî (ö. 849/1445)
26. İshak el-Ahlâtî (ö. 890/1485)
27. Abdülğanî el-Ahlâtî (ö. 926/1519)
28. Süleyman el-Ahlâtî (ö. 961/1554)
29. Mûsa el-Ahlâtî (ö. 995/1586)
30. Abdülkerim el-Ahlâtî (ö. 1027/1617)
31. Şemsüddin el-Ahlâtî (ö. 1085/1674)

Tasavvufî hayatıyla ilgili verilen bilgiler ve *Dîvan*'ında yer alan beyitler Şeyh Şemsüddin el-Ahlâtî'nin Halvetî şeyhi olduğu hususunda güçlü deliller sunmaktadır. Şeyh Şemsüdddin'in yaşadığı Ahlât bölgesinin Azerbaycan'a yakınlığı ve o dönemde Halvetîliğin Azerbaycan ve Anadolu'da ciddi bir yayılma başarısı göstermesi sebebiyle Ahlâtî ailesinin Halvetîliği de benimsemiş olmaları pekâlâ mümkündür. Ayrıca aile fertlerinin Ahlât bölgesinde meydana gelen bazı önemli hadiseler sebebiyle 14. Asrın sonunda Anadolu'nun farklı bölgeleriyle Mısır'a göç etmeleri[20] neticesinde Halvetî şeyhleriyle tanışmış olmaları ihtimalinin de göz ardı edilmemesi gerekir.

Şeyh Şemsüddin el-Ahlâtî'nin Halvetî tarikatı icâzeti veya silsilesinin günümüze ulaşamamış olması, bu konuda kesin kanaat belirtmemizi engelleyen başlıca hususdur. Görüştüğümüz aile bireyleri Şeyh Şemsüddin el-Ahlâtî'nin birçok eseri gibi tarikat silsilesinin de günümüze ulaşamadığını ifade etmişlerdir. Seyyid Mahmut Bırifkani de Şeyh Şemsüddin el-Ahlâtî'nin Halvetî tarikatı silsilesini Pîr Ömer Halvetî'ye kadar saymış fakat sonrasındaki zevatın isimlerinin bilinmediğini ve Şeyh Şemsüddin'e kadar yaklaşık altı veya sekiz kişilik bir kopukluğun bulunduğunu ifade etmiştir.[21]

---

20 Şerefhan Bitlisî, *Şerefnâme*, (çev. Muhammed Ali Aynî), Dâru zamân, Dımaşk 2006, I, 334; Bırifkani, *Bırifkan Seyidleri*, s. 127-131.

21 Bırifkani, *Bırifkan Seyidleri*, s. 142.

Seyyid Mahmut Bırifkani'nin Halvetî tarikatının kurucusu olan Siracüddin Ömer el-Halvetî'ye kadar verdiği tarikat silsilesi şöyledir:

1. Hz. Muhammed (s.a.v)
2. İmam Ali Murtezâ (r.a.)
3. Şeyh Hasan Basrî
4. Şeyh Habîbullah Acemî
5. Şeyh Dâvûd-i Tâî
6. Şeyh Ma'rûf-u Kerhî
7. Şeyh Diyâuddin Sirrî Sakatî
8. Şeyh Cüneyd Bağdâdî
9. Şeyh İmam Memşâd Dîneverî
10. Şeyh Ahmed b. Esved Dîneverî
11. Şeyh İmam Muhammed
12. Şeyh İmam Kâdî Vecîheddin Ammuye
13. Şeyh Ömer el-Bekrî
14. Şeyh Ebu'n-Necîb Ziyaüddin Abdülkâhir el-Bekrî es-Sühreverdî
15. Ebû Reşid Kutbuddin el-Ebherî
16. Şeyh Rüknuddin Muhammed Nehhas Buharî
17. Şeyh Şihabüddin Muhammed Tebrizî
18. Şeyh Seyyid Cemaleddin Şîrâzî
19. Şeyh İbrahim Zahid Geylanî
20. Şeyh Kerimüddin Ahî Muhammed b. Nur Halvetî
21. Şeyh Pîr Ebû Abdillah Sirâcüddin Ömer b. Şeyh Ekmelüddin Geylanî-Lahcî Halvetî

Eserleri

Şeyh Şemsüddin el-Ahlâtî'nin çok sayıda eser yazdığı fakat bunların zaman içinde kaybolduklarından bahsedilir. Onun günümüze ulaşabilen tek eseri Kürtçe divanıdır. Şeyh Nureddin Birîfkanî (ö. 1268/1852), Şeyh Şemsüddin el-Ahlâtî'nin Kürtçe olarak ve Arapça alfabetik sıraya göre her

bahirden onar tane muamma tasavvufî şiir yazdığından bahseder.[22] Ne var ki bu Kürtçe şiirlerinin de çok azı günümüze ulaşabilmiştir. Şeyh Şemsüddin'in günümüze ulaşabilen şiirleri, Birîfkanî ailesinden Şeyh Memduh Birifkanî'nin şahsi kütüphanesinde bulunmaktadır.[23]

Bugüne kadar *Divan*'ın üç defa baskısı yapılmıştır. İlk baskı 2001 yılında Stockholm'da Roja Nû Yayınları arasında "*Dîdarê Yar*, Dîwana *Şêx Şemseddînê Qutbê Exlatî Birifkanî*" adıyla yapılmıştır. İkinci baskı yine 2001 yılında "*Divana şeyh Şemsüddin el-Kutb el-Ahlâtî*" adıyla Erbil'de yapılmıştır. Ârâs Yayınlarından çıkan bu divan 70 sayfadan oluşmaktadır. *Divan*'ın üçüncü baskısı ise 2002 yılında "*Dîdâr-ı Yâr*" adıyla yine Erbil'de Ârâs yayınevinden çıkmıştır. Zahid Birifkanî'nin baskıya hazırladığı bu divan 128 sayfa olup, esere, latin harfleriyle yazılan 94 sayfalık nüsha da eklenmiştir. Erbil'de yapılan bu ikinci baskıda 17 kaside yer almaktadır.[24]

Şemsüddin el-Ahlâtî'nin şiirleri *Levâmi'u'ş-Şehеb fî şerh-i divân-ı Şemsiddini'l-Ahlâtiyyi'l-Kutub* adıyla Muhammed Emin Dûskî tarafından Arapça olarak şerh edilmiştir.[25]

Şiirlerinde "*el-Halvetî*" ve "*es-Sûfî*" mahlaslarını kullanan[26] Şeyh Şemsüddin, Kürtçe şiirlerindeki akıcılık ve tasavvufî muammalardan dolayı, çağdaşı olan Melâyê Cizîrî'ye benzetilir.[27]

Şeyh Şemsüddin'in vahdet-i vücudla ilgili muammalı bir şiirinden birkaç beyit vermek istiyoruz.[28]

Ez ku mestê meyê işq im te ne nâ hâ yâ hû

Mısr û Bexda û Dimeşq im te ne nâ hâ yâ hû

.....

Âşiq û deng im û kâs im melek û cin im ve nâs im

Xeyrê vî kesê dî nenâs im te ne nâ hâ yâ hû

.....

---

22 Nureddin Birîfkânî, *el-Budûru'l-celiyye fimâ messet ileyhi hâcâtü'l-fukarâi's-sûfiyye*, (nşr. Vahidüddin Birifkânî), Matbaatu's-sakâfeti ve'ş-şebâb, Erbil 1986, s. 346.

23 Dûskî, *Levâmi'u'ş-şehеb*, s. 16.

24 Kavak, "XVII. Asır Halvetî Şeyhlerinden Şemsüddin Ahlâtî", s. 411.

25 Eser için bk. Muhammed Emîn Duskî, *Levâmi'u'ş-şehеb fi şerhi divâni'ş-Şemsiddini'l-Ahlâtiyyi'l-kutub*, Dâru sipîrêz, Duhok 2007.

26 Dûskî, *Levâmi'u'ş-şehеb*, s. 9.

27 Kavak, "XVII. Asır Halvetî Şeyhlerinden Şemsüddin Ahlâtî", s. 410.

28 Kavak, "XVII. Asır Halvetî Şeyhlerinden Şemsüddin Ahlâtî", s. 412-413.

Mezherê zât û sifat im me'denê eynê heyât im
Keştiyê Nûh û necât im te ne nâ hâ yâ hû
.....
Sahibê qelbê selîm im dujminê dîvê recîm im
Cebelê Tûr û Kelîm im te ne nâ hâ yâ hû
.....
Enber û misk û buxûr im suhûf û levh û Zebûr im
Âgir û av im û nûr im te ne nâ hâ yâ hû
.....
Xelvetî aşiq û mest e qedehê bâde bi dest e
Ji dinê ev bi perest e te ne nâ hâ yâ hû

Tercümesi:

Ben ki aşk şarabından mestim la ilahe illallah
Mısır, Bağdat ve Dimaşkım la ilahe illallah
.....
Aşık, sarhoş ve mey kadehiyim meleğim, cinim ve insanım
Ondan başkasını tanımayan biriyim la ilahe illallah
.....
Onun zât ve sıfatlarının mazharıyım hayatın özü ve madeniyim
Hem Nûh'un gemisi ve hem de necâtım la ilahe illallah
.....
Sahib-i kalb-i selimim düşmanıyım Şeytan-ı recîmin
Tur dağı ve Kelim'im la ilahe illallah
.....
Anber, misk ve buhurum, suhufum, levh(-i mahfûz) ve Zeburum
Ateşim, su ve nûrum la ilahe illallah
.....

Halvetî âşık ve mesttir elinde mey kadehi

Dünyada tek serveti ibadettir la ilahe illallah

Şeyh Şemsüddin el-Ahlâtî'nin Çağdaşı Olan Bazı Halvetî Şeyhleri

Şeyh Şemsüddin el-Ahlâtî'nin yaşadığı 17. Asır, Halvetiyye tarikatı'nın Azerbaycan ve Anadolu başta olmak üzere geniş bir coğrafyada çok etkin ve yaygın olduğu bir dönemdir. Şeyh Şemsüddin el-Ahlâtî'nin gayretleriyle daha çok Kādiriyye tarikatının yaygın olduğu Irak Kürtleri arasında da bu dönemde Halvetîlik yayılmaya başlamıştır. Şeyh Şemsüddin el-Ahlâtî'nin Musul bölgesi ve kuzeyinde faaliyette bulunduğu sırada daha güneyde Şehrezor bölgesindeki Kürtler arasında Baba Resûl el-Berzencî, Halvetiyye tarikatı'nın Aleviyye kolunu yaymıştır. Kübreviyye tarikatı'nın Hemedâniyye ve Nûrbahşiyye kollarını Şehrezor bölgesinde yayan Berzencî ailesine mensup Baba Resûl el-Berzencî'nin, Kahire'yi ziyareti sırasında Halvetîlikle tanıştığı ve hilafet aldığı bilinmektedir.[29] Bu dönemde Anadolu'da Niyâzî-i Mısrî (ö. 1104/1692), İsmail b. Muhammed el-Aydınî (ö. 1057/1647), Abdülehad Nurî Sivasî (ö. 1061/1650), Abdülmecid Sivâsî (ö. 1049/1639), Hulvî Mahmud Efendi (ö. 1063/1652), İbrahim Aksarayî (ö. 1066/1655), Sarı Abdullah Efendi (ö. 1071/1660), Şeyh Hasan Burhâneddin-i Cihangîrî (ö. 1074/1664), Ömer Arifî el-İstanbulî (ö. 1103/1691), Muhammed Nazmî Efendî (ö. 1112/1701) gibi tanınmış Halvetî şeyhlerinin bulunduğu görülmektedir.[30] Mısır'da Karabaş-ı Veli (ö. 1096/1685),[31] Muhammed b. Ali el-Buhûtî (ö. 1088/1677), Şam'da Eyüb b. Ahmed el-Hanefî (ö. 1071/1660)[32] o dönem Halvetîliği temsil eden âlim ve mutasavvıf şahsiyetlerden bir kısmıdır.

II. Birîfka Tekkesi

"Birîfka Tekkesi" günümüzde Kuzey Irak'ın Duhok şehrinde merkeze yaklaşık 35 km uzaklıkta bulunan aynı isimli köyde yer almaktadır. Tekke'nin tam olarak hangi tarihte yapıldığı bilinmemektedir. Fakat Şeyh Şemsüddin el-Ahlâtî'nin 1030/1620'de Hakkâri'nin Oramar mıntıkasından İmadiye'ye gelerek o dönem bölgeyi yöneten Mîr Kubat'ın oğlu Seydî Han'la

---

29 Müderris, *Binemâleyê Zanyârân*, s. 227; Komisyon, *el-A'mâlu'l-kâmile*, s. 18.

30 Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, V, 31-35; Mehmed Nazmî Efendi, *Osmanlılarda Tasavvufî Hayat-Hediyyetü'l-İhvân*-(haz. Osman Türer), İnsan Yayınları, İstanbul 2005, s. 75-77; Mustafa Tatçı, "Hazreti Pîr Şabân-ı Velî'den Günümüze Şabâniyye", *Uluslararası Seyyid Yahya Şirvanî ve Halvetîlik Sempozyumu Bildirileri Kitabı*, (ed. Orhan Söylemez ve dğr.), Eskişehir 2014, s. 284.

31 Mustafa Tatçı, "Hazreti Pîr Şabân-ı Velî'den Günümüze Şabâniyye", s. 282.

32 Muhammed Ahmed Dernîka, *Mu'cemu'l-muellifîne's-sûfiyyîn*, el-Müessesetü'l-hadîse li'l-küttâb, Trablus 2006, s. 105, 314.

görüştüğü[33] bilgisinden yola çıkarak Birîfka Tekkesi'nin Miladi 1620'li yıllarda inşa edildiği söylenebilir.

Şeyh Şemsüddin el-Ahlâtî'nin Birîfka köyü'nde inşa ettiği bu tekkenin, İmadiye bölgesindeki ilk Halvetî tekkesi olduğu söylenebilir. Birîfka Tekkesi'nin ilk postnişini, kurucusu olan Şeyh Şemsüddin el-Ahlâtî'dir. Tekkenin eski fotoğraflarından anladığımız kadarıyla ilk inşa edilen hali günümüzdeki haline göre daha sade ve basit bir mimari yapı özelliğini yansıtmaktadır. Birîfka Tekkesi, müritlerin hem ibadet ve ilim hem de tasavvufî eğitimleri için gerekli olan mütevazı birkaç bölümden oluşmaktadır.

Birîfka Tekkesi'nin Şeyh Şemsüddin'den sonra yapı olarak kaç defa tamir gördüğü hususunda geniş bir malumata sahip değiliz. Bununla beraber 1962 yılına kadar ayakta olan ve hizmet veren Birîfka Tekkesi'nin 23 Mart 1962'de dönemin Irak hükümeti tarafından Birîfka köyü'nün harabeye çevrilmesi sonrası zarar gördüğü belirtilir. Bu hadisede tekke ve camiin yanında Birîfkanî şeyhlerine ait aile mezarlığının da büyük oranda yıkıldığı ifade edilir.[34] Uzun bir süre harabe olarak kalan Birîfka Tekkesi, Saddam Hüseyin sonrası Kuzey Irak'ta kurulan Kürdistan Bölgesel Hükümetinin desteği ve aile bireylerinden Me'mûn Birîfkanî'nin gayretleriyle[35] yeniden ve modern bir tarzda inşa edilmiştir.

Bir dağın yamacında inşa edilen Birîfka Tekkesi, ortada bir avlu ve sağlı sollu Cami, Tekke ve Türbeden oluşan orta büyüklükte bir külliyeyi andırmaktadır. Birîfka Tekkesi yeniden inşa edilirken tekkeye ait eski fotoğraflarda var olan dilimli kubbe şeklinin bu yeni yapıda yer almadığı ve binanın orijinal haline tam olarak sadık kalınmadığı görülmektedir.

Birîfka Tekkesinde Postnişîn Olan Halvetî Şeyhleri

Birîfka Tekkesi 1620-1820 arası -yaklaşık iki asır boyunca- Halvetî tekkesi olarak hizmet vermiştir. Şeyh Şemsüddin el-Ahlâtî ve takipçisi olan halifelerinin, Halvetîliği İmadiye'nin dışındaki bölgelerde de yayma gayretleri nispeten etkili olmuştur. Özellikle Musul ve Suriye'de çoğunluğu Birîfkanî ailesi mensubu Halvetî şeyhlerinin irşad faaliyetleriyle Halvetîlik bu bölgelerde yayılmaya başlamıştır. Ne var ki, bir taraftan Şehrezor bölgesinin köklü ailelerinden Berzencîlerin ve Talabanîlerin, Kādirîliği Süleymaniye ve Kerkük'te yaymaları, diğer taraftan Hakkâri bölgesinde Nehrî ve Arvâsî ailelerinin Kādirîliği etkin bir biçimde temsil etmeleri,

---

33 Bırifkani, *Bırifkan Seyidleri*, s. 138.

34 Bırifkani, *Bırifkan Seyidleri*, s. 143.

35 Mahmut Ulucan, *Nûreddin Birîfkânî'nin Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, (Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Diyarbakır 2012, s. 18.

Halvetî tarikatının yayılma alanını daraltmıştır. Bu dönemde bazı Halvetî şeyhlerinin tarikat nispetlerine Kādirîliği de ekledikleri görülür. Bu durumun sadece İmadiye ve Musul bölgelerinde yaşayan Halvetîlere has olduğu düşünülmemelidir. Zira Şehrezor'da 17. Asra kadar Kübreviyye tarikatının Hemedâniyye ve Nûrbahşiyye kollarını temsil eden ve sonradan Halvetiyye tarikatının Aleviyye kolunu da yaymaya başlayan Berzencî ailesi,[36] Bağdat başta olmak üzere Irak'ta yeniden etkili olmaya başlayan Kādiriyye tarikatına geçerek tasavvufî kimliklerini bu tarikat ile yenilemişlerdir.

1820'den sonra yine Birîfkanî ailesinden Şeyh Nureddin Birîfkanî'nin Kādiriyye tarikatından icâzet alması ile Birîfka Tekkesi bir Kādirî tekkesine dönüşmüş ve Birîfkanî ailesine mensup mutasavvıflar günümüze kadar Kādirî şeyhleri olarak bu tekkede hizmet vermişlerdir.

Şeyh Şemsüddin el-Ahlâtî'den sonra onun hilafet verdiği çocukları Birîfka Tekkesi'nde irşad ve diğer hizmetleri eş zamanlı olarak yürütmüşlerdir. 18. Asrın ilk çeyreğine kadar devam eden bu faaliyetlerin ardından, Şeyh Nureddin Birîfkanî'nin postnişin olduğu 1820'li yıllara kadar kimlerin posta oturduğu ve irşad faaliyetlerini yürüttüğü hususunda çok kesin bilgilere sahip değiliz.

Birîfka Tekkesinde Halvetî şeyhi olarak posta oturanlar içinde şunlar yer almaktadır:

1. Şeyh Şemsüddin el-Ahlâtî: Şeyh Şemsüddin'in 1030/1620'li yıllarda başlayan irşad faaliyetleri, vefat ettiği 1085/1674 yılına kadar aralıksız devam etmiştir. Vefatıyla birlikte her birine tekkeyle ilgili farklı görevler verdiği oğulları, eş zamanlı olarak bu görevlerini yerine getirirken, diğer taraftan irşad faaliyetlerini de yürütmüşlerdir. Bunlar;

2. Seyyid Abdurrahman Birîfkanî (ö. 1103/1692): Şeyh Şemsüddin'in, henüz hayatta iken vaaz ve irşad görevi verdiği oğludur. Seyyid Abdurrahman, sırasıyla Etruş, Dêr ve Navkur Seyyidleri olarak tanınan ailelerin atası kabul edilir.[37]

3. Seyyid Musa Birîfkanî (ö. 1111/1700): Babası Şeyh Şemsüddin tarafından kendisine arazi ve ev işlerinin yanında Birîfkan Tekkesi'ne gelen misafirlerin ağırlanması görevi verilmiştir. Seyyid Musa, Duhok şehrinde yer alan ve Geliyê Riman isimli bölgede yaşayan Seyitlerin atası kabul edilir.[38]

4. **Seyyid Abdulğanî Birîfkanî** (ö. 1121/1710): Seyyid Abdulğani babası Şeyh Şemsüddin tarafından halkı dinî konularda aydınlatmak ve ilmî

---

36 Komisyon, *el-A'mâlu'l-kâmile*, s. 18.

37 Birifkani, *Birifkan Seyidleri*, s. 148.

38 Birifkani, *Birifkan Seyidleri*, s. 144.

çalışmalar yapmakla görevlendirilmiştir. Seyyid Abdülğanî, Beroşk ve Nesre Seyyidleri olarak bilinen ailelerin atasıdır.[39]

5. Seyyid Muhiddin Birîfkanî (ö. 1120/1709): Seyyid Muhiddin'e babası tarafından Birîfka köyü'ndeki camiin imam-hatipliği görevi verilmiştir. Asi, Nısırî ve Birîfkan Seyyidlerinin bir kısmının atası kabul edilir.[40]

6. Seyyid Zeynelabidin Birîfkanî (ö. 1119/1707): Şeyh Şemsüddin'in kadılık yapan oğludur. Şeyh Şemsüddin bu oğluna halkla ilişkiler ve aşiretler arasındaki kan davalarını çözme görevini vermiştir. Seyyid Zeynelabidin, en-Nûrî, Şêstnavdin ve Gazâlî ailelerinin atasıdır.[41]

Bu arada Şeyh Şemsüddin el-Ahlâtî'nin Hakkâri'den ayrıldığında kendisine refakat eden yeğeni Seyyid San'an'ın durumundan da kısaca bahsetmek gerekir. Şeyh Şemsüddin, kardeşi Muhammed Emin el-Ahlâtî'nin oğlu Seyyid San'an'ı yanına alarak geldiği İmadiye bölgesinde onu tasavvufî eğitimden geçirmiş ve Halvetî tarikatını yaymak üzere Musul'a göndermiştir. Musul'da irşad faaliyetlerinde bulunan Şeyh San'an zamanla halk arasında saygın bir yer edinmiştir. Musul halkının bir hususta yemin edeceği zaman "La ve re'su Seyyid San'an" yani "Seyyid San'an'ın başına yemin olsun ki" dedikleri rivayet edilir.[42] Bu durum onun Musul halkı nezdindeki saygınlığını ortaya koymaktadır. Seyyid San'an'ın kardeşi Seyyid Ken'an'ın da Suriye'nin Halep kenti civarında Halvetîliği yaydığı ifade edilir. Fakat onun, Şeyh Şemsüddin el-Ahlâtî'nin yanında mı tasavvufî eğitim aldığı yahut kardeşi Seyyid San'an'ın yanında mı yetiştiği hususunda kesin bilgiye sahip değiliz. Ne var ki Mahmut Birîfkanî onun 1056/1647'de Musul'dan Hama'ya gelirken 20'li yaşlarda olduğundan bahsetmektedir.[43] Bu durumda Seyyid Ken'an'ın, abisi Seyyid San'an'la beraber Musul'a gittiği ve abisinin yanında tasavvufî eğitim aldıktan sonra Suriye taraflarına tarikat neşri için gönderildiği söylenebilir.

1121/1710'dan sonraki dönemde Birîfka Tekkesinde Halvetî şeyhi olarak kimlerin posta oturduğu hususu net değildir. Aile fertlerinin farklı bölgelere dağılmaları ve bir kısmının zaman zaman Birîfka köyü'ne dönüş yapması, tekkede görev yapan postnişînlerin tespitini zorlaştırmaktadır.

Şeyh Nureddin Birîfkanî, babasının 1231/1815'te İtût köyü'nde vefat etmesinden sonra medrese tahsili için İmadiye ve Musul'a gitmiştir. Medrese tahsilinin ardından önce Nakşibendî şeyhi Mevlânâ Hâlid-i Bağdadî'nin halifelerinden Şeyh Abdülvehhab el-Akrî es-Sûsî'ye intisap etmiştir. Daha

---

39 Bırifkani, *Bırifkan Seyidleri*, s. 153.

40 Bırifkani, *Bırifkan Seyidleri*, s. 155.

41 Bırifkani, *Bırifkan Seyidleri*, s. 160-161.

42 Bırifkani, *Bırifkan Seyidleri*, s. 129.

43 Bırifkani, *Bırifkan Seyidleri*, s. 131.

sonra Şeyh Nûr Muhammed el-Hindî'den Nakşibendî yolunda feyz almış,[44] akabinde Musul'da ikamet eden Kādirî şeyhlerinden Mahmud b. Abdilcelil el- Akrî el-Musilî'den Kādiriyye tarikatı icâzeti alarak 1822-23'te memleketine geri dönmüştür. Şeyh Nureddin, Birîfkanî ailesinden Birîfka Tekkesi'nde Kādirî şeyhi olarak irşada başlayan ilk kişidir. Bu tarihten sonra Birîfka Tekkesi'nde posta oturanlar Halvetî şeyhi olarak değil Kādirî şeyhi olarak bölgede tanınmışlardır.

Birîfka Tekkesi'nin Şubeleri

Birîfka Tekkesi 17. Asrın ilk çeyreğinden itibaren Halvetî Tekkesi olarak hizmet vermeye başlamıştır. Bir taraftan Şeyh Şemsüddin el-Ahlâtî'nin kendi çocukları ve torunlarının farklı bölgelere yayılmaları, diğer taraftan yeğenleri Seyyid San'an ve Seyyid Ken'an'ın Musul ve Hama şehirlerinde başlattıkları irşad faaliyetleri, Halvetîliğin yayılmasında etkili olmuştur. Birîfkanî ailesi mensupları 19. Asrın ilk çeyreğine kadar Halvetîliği, bundan sonra ise Kādirîliği Irak'ın kuzeyinde yer alan Musul ve Duhok şehirlerinde, Suriye'nin kuzeyinde bulunan Hama ve Haseke şehirlerinde, Anadolu'da da Diyarbakır, Siirt, Kahramanmaraş, Gaziantep, Bitlis, Muş ve Iğdır şehirlerinde yaymışlardır. Bu yaygınlık doğal olarak bu şehirlerde irili ufaklı çok sayıda tekkenin açılmasını beraberinde getirmiştir. Çoğunlukla Şeyh Nureddin Birîfkanî'nin Kādirî şeyhi olarak posta oturmasının ardından Birîfka Tekkesi'ne bağlı olarak açılan bu tekkelerin sayısı yirmiden fazladır. Bunlardan tespit edilenler ve kurucuları şunlardır:[45]

1. Duhok Tekkesi: Duhok'ta açılan bu tekkenin kurucusu Şeyh Nureddin Birîfkanî'nin yeğeni olan Seyyid Muhammed Duhokî'dir. Bu zat, Seyyid Abdullah Birîfkanî'nin oğludur.

2. Etruş Tekkesi: Geliyê Rimanê olarak adlandırılan mıntıkada yer alan Etruş Tekkesi, Seyyid Ahmed Geliyê Rimanî tarafından kurulmuştur. İlk kurulduğunda Şeyh Şemsüddin el-Ahlâtî'nin belirlediği tasavvufî esaslarla yani Halvetî tarikatına göre irşad faaliyetleri yürütülmüştür. Bilahare Birîfka Tekkesi'nde Şeyh Nureddin Birîfkanî'nin posta oturmasıyla Kādiriyye tarikatına göre irşad faaliyetleri yürütülmeye başlanmıştır.[46]

Etruş Tekkesinde irşad faaliyetlerini yürüten şahsiyetler içinde Seyyid Ahmed Geliyê Rimanî'den sonra en çok tanınan kişi Seyyid Abdülhamit Han Etruşî'dir.

---

44 Muhammed Raûf Tavakkulî, *Târîh-i Tasavvuf Der Kürdistan*, İntişârât-ı Tavakkulî, Tahran 1381/2000, s. 192.

45 Bırifkani, *Bırifkan Seyidleri*, s. 194-196.

46 Bırifkani, *Bırifkan Seyidleri*, s. 148.

3. Çırçak Tekkesi: Şeyh Nureddin Birîfkanî'nin halifelerinden Şeyh Abdülbari Çırçakî el-Vanî tarafından kurulmuştur. Bu tekke günümüzde Bitlis ilinin Hizan ilçesine 59 km uzaklıkta bulunan Çırçak (Kalkanlı) köyü'nde yer almaktadır. Daha önce bu köy Van'a bağlı olduğundan Şeyh Abdülbari'nin nispeti "el-Vanî" olarak geçer. [47] Mahmut Bırifkani, Çırçak Tekkesi'de Şeyh Abdülbari'den sonra irşad görevini üstlenen olmadığını ifade etmektedir.[48]

4. Musul Tekkesi: Şeyh Abdullah Feyzî tarafından kurulmuştur. İlk postnişini olan Şeyh Abdullah Feyzî'den sonra günümüzde bu görevi devam ettiren kişi Şeyh Muhammed Emin Feyzi'dir.

5. Gerek Tekkesi: Bu tekke Musul'un Şeyhan ilçesine bağlı Gerek köyü'nde bulunmaktadır. Gerek Tekkesinde günümüzde işlerin idaresini deruhte eden kişi Molla Hüseyin'dir.

6. Kelekçi Tekkesi: Günümüzde Seyyid Muhammed b. Seyyid Mustafa tarafından idare edilen Kelekçi Tekkesi'nin ne zaman ve kim tarafından kurulduğunu tespit edemedik.

7. Şeyh Mahfuz Beg Abbasi Tekkesi: Bu tekke Musul'un Medinetu'z-Zuhûr mıntıkasında yer almaktadır. Kurucusu hakkında bilgimiz bulunmamaktadır.

8. Şeyh Abdullah Fahrî Musulî Tekkesi: Musul Ulu Camiinin yakınında bulunan tekkenin kurucusu, tekkeye ismini veren Şeyh Abdullah Fahrî'dir. Bu zat Şeyh Nureddin Birifkanî'nin halifelerinden Seyyid Sultan Halifenin halifesidir. Kuruluşu, Şeyh Nureddin Birifkanî dönemine kadar uzanan tekkede, Kādirî zikri aralıksız devam ettirilmiştir.

Şeyh Abdullah Fahrî Tekkesi'nde postnişin olan Kādirî şeyhleri şunlardır:

a. Seyyid Abdullah b. Seyyid Hasan

b. Seyyid Muhammed Tahir b. Seyyid Abdullah Fahrî

c. Seyyid Muhammed Nuri b. Seyyid Abdullah Fahrî

d. Şeyh Abdülvehhab b. Şeyh Muhammed Nuri

9. Meman Tekkkesi: Şeyh Nureddin Birîfkanî'nin torununun oğlu olan Seyyid Abdulkahhar b. Seyyid Abdulcebbar tarafından kurulmuştur. Seyyid Abdulkahhar'dan sonra posta oturan kişi Şeyh Muhammed Memanî'dir. Ondan sonra ise irşad faaliyetlerini yürüten kişi Seyyid Abdülhamit'tir. Bu

---

47 Birîfkanî, el-*Budûru'l-celiyye*, s. 6-7.

48 Bırifkani, *Bırifkan Seyidleri*, s. 196.

tekkeye mensup olan aşiretler içinde Duhok ve çevresinden Doskî, Silivanî, Zaxo, Sindî, Gelî aşiretleri ile sınırın Türkiye tarafından Goyan Aşireti yer almaktadır.

10. Allâme Seyyid Muhammed Nuri Kādirî Tekkesi: Tekkenin kurucusu Seyyid Muhammed Nuri'dir. Ondan sonra Allâme Muhammed Efendi (ö. 1336/1918) posta oturmuştur.

11. Şeyh Hacı Ahmed Seb'avî Tekkesi: Musul'un Kaliat semtinde bulunan bu tekke, Şeyh Nureddin Birîfkanî'nin halifelerinden Hacı Ahmed Seb'avî tarafından kurulmuştur. Kurucusu ve ilk postnişini olan Hacı Ahmed Seb'avî'den sonra Seyyid Abdulmuhsin Seb'avî posta oturmuştur.

12. Şeyh Hasan Hubar Tekkesi: Musul'un Babu'l-Cebeleyn semtinde yer alan bu tekkenin kurucusu Şeyh Nuredddin'in halifesi Şeyh Hasan Hubar'dır. Tekkenin son postnişini ve irşad faaliyetlerini yürüten kişisi Şeyh Ahmed b. Muhammed Salih Hubar'dır.

13. Seyyid Sultan Halife Tekkesi: Musul'un Mukava semtinde bulunan bu tekke Şeyh Nureddin Birîfkanî'nin halifelerinden Seyyid Sultan Halife tarafından kurulmuştur. Seyyid Sultan Halife Şeyh Nureddin'den sonra onun halifesi Hacı Meryem Cemase'den de hilafet almıştır.

14. Allâme Şeyh Osman Rıdvanî Tekkesi: Şeyh Osman Rıdvanî tarafından kurulan tekke onun adıyla tanınmaktadır. Bu tekke Musul'un Babü'l-Cedid semtinde bulunmaktadır. Şeyh Osman Rıdvanî'den sonra tekkede irşad postuna oturanlar Şeyh Muhammed Rıdvanî ve Şeyh Abdullah Rıdvanî'dir. Bu tekkede tasavvufî eğitim alan önemli şahsiyetler içinde, Şeyh Muhammed Memanî, Şeyh Muhammed Tahir Birîfkanî, Şeyh Muhammed Beşir ve Şeyh Vahidüddin Birîfkanî yer almaktadır.

15. Amuda Tekkesi: Suriye'nin Haseke vilayetine bağlı Amuda'da bulunan bu tekke Seyyid Nur Muhammed Birîfkanî'nin halifesi Şeyh Ahmed Ahder tarafından kurulmuştur. Amuda Tekkesinde posta oturanlar sırasıyla şunlardır:

a. Şeyh Ahmed Ahder

b. Şeyh Muhammed Ahder

c. Şeyh Ubeydullah Kādirî

16. Taylan Tekkesi: Şeyh Abdulkahhar Memanî'nin halifesi olan Seyyid Kasım Teylanî tarafından kurulmuştur. Tekke Siirt'in Kurtalan ilçesine bağlı Taylan(Oyacık) köyü'nde bulunmaktadır.

17. Cimzark Tekkesi: Siirt'in Kurtalan ilçesine bağlı Cimzark köyü'nde bulunan tekke, ismini aynı köyden almaktadır. Cimzark Tekkesi Şeyh Kasım

Taylanî tarafından kurulmuştur. Cimzark Tekkesi'nde irşad faaliyetlerini yürüten Kādirî şeyhleri, aynı zamanda Taylan Tekkesi'nde de postnişinlik görevini yürütmüşlerdir. Şeyh Muhammed Sıddık ve oğlu Şeyh Muhammed Faik her iki tekkede irşad görevini yürüten postnişinlerdendir.

18. Maraş Tekkesi: Teylan ve Cimzark tekkelerinde irşad faaliyetlerini yürüten Şeyh Muhammed Faik'in oğlu Seyyid Muhammed Akif tarafından kurulmuştur.

19. Kaşah Tekkesi: Şeyh Nureddin Kaşahî(Kaşaxî) tarafından kurulmuştur. Şeyh Nureddin Kaşahî, Cimzark Tekkesi postnişinlerinden Şeyh Muhammed Sıddık Teylanî'nin halifesidir. Kaşah Tekkesinde posta oturan Kādirî şeyhleri sırasıyla;

a. Şeyh Nureddin Kaşahî

b. Seyyid Abdürrezzak Kaşahî'dir.

20. Hoca Hasan Tekkesi: Gaziantep'te bulunan bu tekke Şeyh Hasan Antepî tarafından kurulmuştur. Bu zat Kurtalan ilçesinde bulunan Teylan ve Cimzark tekkelerinin postnişinlerinden Şeyh Muhammed Sıddık Teylanî'nin halifesidir.

21. Duderya Tekkesi: Diyarbakır'ın Kulp ilçesine bağlı Duderya köyü'nde bulunan ve adını aynı köyden alan tekke, Şeyh Siraceddin Duderî'nin (ö. 2009) dedeleri tarafından kurulmuştur. Bu zat Kurtalan'lı Muhammed Sıddık Teylanî'nin halifesidir. Şeyh Siraceddin'den sonra tekkede irşad faaliyetleri çocukları tarafından yürütülmektedir.

Birîfka Tekkesi günümüzde hem ziyaretçileri hem de Cuma günleri namaz için gelen kalabalık bir cemaati ağırlamaktadır. Birîfkanî ailesi mensuplarından aynı zamanda tekkenin de mütevellisi olan Şeyh Vahidüddin Birîfkanî, her Cuma tekkeye gelmekte ve Ramazan aylarında da teravih namazları Tekke'de cemaatle kılınmaktadır.[49]

Sonuç

Halvetiyye tarikatı 15. Asırda Seyyid Yahya Şirvanî ile beraber İslâm dünyasında ciddi bir büyüme ve yayılma göstermiştir. Halvetiyye tarikatı mensupları bu faaliyetleri sonraki dönemlerde de devam ettirmişlerdir. Halvetî şeyhlerinin yoğun faaliyetlerinin görüldüğü Azerbaycan, Anadolu, Mısır ve Suriye bölgeleri dışında daha çok Kādiriyye tarikatının etkili olduğu Kuzey Irak bölgesinde de 17. ve 19. Asırlar arasında ciddi bir faaliyet yürütülmüştür. Irak'ın İmadiye bölgesinde Şeyh Şemsüddin el-Ahlâtî'nin

---

49 Ulucan, *Nûreddin Birîfkânî'nin Hayatı*, s. 18.

kurduğu Birîfka Tekkesi, Halvetîliğin yayıldığı önemli bir merkez olarak hizmet vermiştir.

Şeyh Şemsüddin el-Ahlâtî'nin gerek yerel yöneticiler gerekse halk nezdinde elde ettiği saygın konumu, Halvetîliğin İmadiye ve Musul'da yayılmasını kolaylaştırmıştır. Şeyh Şemsüddin el-Ahlâtî'nin hilafet verdiği çocuklarının her birine irşad, tedrisat ve ilmî faaliyetler, halkın dinî konularda aydınlatılması, tekkeye gelen misafirlerin ağırlanması ile aşiretler arası kavga ve anlaşmazlıkların çözümü gibi farklı görevler vermesi, Halvetî şeyhlerinin bu bölgedeki nüfûzunu ve halkın onlara olan teveccühünü arttırmıştır.

Halvetiyye tarikatının Kuzey Irak'ta yaklaşık iki asır süren faaliyetlerinde Birîfka Tekkesi'ne bağlı olarak Musul, Haseke, Hama, Diyarbakır ve Siirt gibi şehirlerde açılan irili ufaklı tekkelerin de olumlu katkısı olmuştur. Kuzey Irak'ta Birîfkanî ailesinin temsil ettiği Halvetîlik, 19. Asrın ilk çeyreğinden itibaren yerini Kādiriyye tarikatına bırakmıştır. Halvetiyye tarikatının bu bölgedeki merkezi konumunda olan Birîfka Tekkesi de Kādirî tekkesine dönüşmüştür.

Kaynaklar

el-Ahlâtî, Şemsüddin, *Dîdârê Yâr Dîwana Şêx Şemseddinê Qutbê Exlâtî yê Birîfkanî*, (haz. Memdûh Birîfkânî), Stockholm: Weşanên Roja Nû 2001.

Bırifkani, Seyyid Mahmut, *Bırifkan Seyidleri*, Ankara: Poyraz Ofset 2011.

Birîfkanî, Nureddin, el-*Budûru'l-celiyye fîmâ messet ileyhi hâcâtu fukarâi's-sûfiyye*, (nşr. Vahîdüddin Kutbuddin Nûrî el-Birîfkanî), Erbil: Matbaatu's-sekâfe ve'ş-şebâb 1986.

___, *Zibânê Kurdî Dîwana Şêx Nureddinê Birîfkanî*, (haz. Zahid Birîfkânî), Hevler: Çaphâne-i Ârâs 2002.

Bitlisî, Şerefhan, *Şerefnâme*, (çev. Muhammed Ali Aynî), Dimaşk: Dâru zaman 2006.

Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul: Matbaa-i Âmire 2009.

Dernîka, Muhammed Ahmed, *Mu'cemu'l-muellifîne's-sûfiyyîn*, Trablus: el-Müessesetü'l-Hadîse Li'l-Küttâb 2006.

Dûskî, Muhammed Emîn, *Levâmi'u'ş-şeheb fî şerhi divâni'ş-Şemsiddini'l-Ahlâtiyyi'l-kutub*, Duhok: Dâru sipîrêz 2007.

Eraydın, Selçuk, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, İstanbul: M.Ü. İ.F. Yayınları 2008.

Harîrîzâde, M. Kemaleddin, *Tibyânü vesâili'l-hakâyık fî beyân-ı selâsili't-tarâik I-III*, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, İbrahim Efendi Bölümü, no: 430.

Kavak, Abdulcebbar, "XVII. Asır Halvetî Şeyhlerinden Şemsüddin Ahlâtî ve Kürtçe Tasavvufî Divanı", *Uluslararası Seyyid Yahya Şirvanî ve Halvetîlik*

Sempozyumu Bildirileri Kitabı, (ed. Orhan Söylemez ve dğr.), Eskişehir 2014, s. 403-418.

Komisyon, *el-A'mâlu'l-kâmile li'ş-şeyh Ma'rûf el-Berzencî el-Kürdî*, (nşr. Baba Ali b. Şeyh Ömer Karadâğî ve dğr.), Bağdat: Matbaatu'l-'ânî 1984.

Köprülü, M. Fuad, *Osmanlı Devletinin Kuruluşu*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları 1994.

Mâyî, Enver, *el-Ekrâd fi Behdînân*, Duhok: Matbaatu Hâvâr 2011.

Mehmed Nazmî Efendi, *Osmanlılarda Tasavvufî Hayat-Hediyyetü'l-ihvân-*, (haz. Osman Türer), İstanbul: İnsan Yayınları 2005.

Muslu, Ramazan, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (18. Yüzyıl)*, İstanbul: İnsan Yayınları 2004.

Müderris, Abdülkerim, *Binemâleyê Zanyârân*, Tahran: Pexşangeyê Ennâ 1389.

Pakalın, Mehmed Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları 1993.

Selefi, Hamdî Abdülmecid- Dûskî, Tahsin İbrahim, *Mu'cemu'ş-şu'arâi'l-Kurd*, Duhok: Daru sipîrez 2008.

Taşköprüzâde, *eş-Şakaiku'n-nu'mâniyye fî 'ulemai'd-devleti'l-Osmâniyye*, İstanbul: Dersaadet t.y.

Tatçı, Mustafa, "Hazreti Pîr Şabân-ı Velî'den Günümüze Şabâniyye", *Uluslararası Seyyid Yahya Şirvanî ve Halvetîlik Sempozyumu Bildirileri Kitabı*, (ed. Orhan Söylemez ve dğr.), Eskişehir 2014, s. 277-316.

Tavakkulî, Muhammed Raûf, *Târîh-i Tasavvuf Der Kürdistan*, Tahran: İntişârât-ı Tavakkulî 1381/2000.

Ulucan, Mahmut, *Nûreddin Birîfkânî'nin Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, (Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Diyarbakır 2012.

Vassâf, Osmanzâde Hüseyin, *Sefîne-i Evliyâ*, İstanbul: Kitabevi Yayınları 2011.

Vicdânî, Mustafa Sadık, *Tomar-ı Turuk-ı Âliyye*, İstanbul: Evkâf-ı İslâmiyye Matbaası 1341.